

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА.

О.О. Ящук, здобувач*

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: ризик, ризик-менеджер, управління ризиком, методи зниження ризику.

Анотація. Проаналізовано сутність управління ризиками, розглянуті загальні принципи (підходи) до процесу управління ризиками та ряд методів запобігання виникнення ризиків у сфері аграрного виробництва. Практика ведення справ показує, що є необхідність введення в штат підприємств посади – менеджер по ризику (ризик-менеджер) для кваліфікованого оцінювання всіх видів ризиків у процесі управління ресурсами і ефективно знижувати або компенсувати їх негативні наслідки.

Вступ. З переходом аграрних підприємств України до нових умов господарювання, з формуванням нової ринкової інфраструктури, розвитком підприємництва і конкуренції, багатоваріантності розвитку подій, невизначеності вимагає вивчення передумов виникнення ризику та методів його оцінки на всіх рівнях управління.

Аналіз останніх досліджень. Над вивченням організації управління ризиком та запобігання його виникнення у сфері аграрного виробництва працювали О.Є. Гудзь, Т.В. Кукліш, О.М. Кобилянська, Н.В. Попрозман, Н.В. Хохлов проте багато питань поки що залишаються невирішеними [1, 2, 3, 4, 5].

Метою статті є обґрунтування сутності та природи ризику, розгляд процесу управління ризиком, на основі якого визначаються засоби та методи зниження ризику.

Результати досліджень. Сільськогосподарське виробництво є одним з найбільш ризикованих напрямів господарської діяльності. Ризик пов'язують, як правило, з низькими врожайми, катастрофами (повені, град, масова загибель худоби внаслідок епідемії тощо), з несприятливою ринковою кон'юнктурою та втраченими можливостями. Водночас можуть статися і сприятливі для аграрного підприємства події, як, наприклад, рекордний урожай, високий попит на ринку на продукцію, яку воно виробляє, тощо. Проте навіть такі події позитивного характеру можуть обернутися втраченими для підприємства можливостями, якщо його менеджери не передбачили, що вони можуть статися. Але і відсутність ризику також шкодить економіці, приводить до застою, підриває її динамічність і ефективність. Тим самим ризик виступає постійним і сильнодіючим фактором посилення підприємницької активності, змушує підприємця економити матеріальні, трудові і фінансові ресурси, розраховувати і вибирати оптимальні варіанти господарювання.

Ризик тим вищий, чим вищий шанс одержати прибуток. Він утворюється внаслідок відхилення фактичних даних від оцінки прогнозних показників. Ці відхилення можуть бути позитивними або негативними, тобто у першому випадку - це ймовірність одержання прибутку, в другому - економічний ризик. Отже, ризик визначають як вартісний вираз ймовірності подій, що призводять до різного роду втрат. Як економічна категорія, ризик являє собою подію, яка може відбутися або не відбутися. У випадку появи ризику можливі три економічні результати: 1) *негативний* (програш, збиток, втрати тощо). За даними наукових досліджень, при збиранні врожаю зернових культур на п'ятий день після повного досягання втрати зерна не перевищують 3-4 %, на 10-й день вони зростають до 17-20 %, а на 15-й - досягають вже 25 %. Отже, підприємства, які завершують жнива за 10 днів, одержують практично весь вирощений урожай, подовження строків збирання зернових культур призводить до високого ризику недоодержання всього обсягу врожаю, або точніше - до значних втрат зерна; 2) *нульовий* - загалом це натуральне господарство, тобто воно не має жодної можливості на втрати, бо власне і

*Науковий керівник – В.Р. Кучеренко, доктор економічних наук, професор, академік інженерної академії наук

не було ніяких вкладень, додаткових заходів щодо підвищення врожайності, тобто *затрати дорівнюють доходу*; 3) *позитивний (виграш, прибуток, дохід тощо)*. Згідно з дослідженнями підвищення врожайності сільськогосподарських культур на 50 % забезпечується використанням добрив, на 25 % - поліпшенням обробітку ґрунту і на 25 % - впровадженням високоврожайних і перспективних сортів [1].

Ризиками можна і необхідно управляти, тобто використовувати різні методи, які б дозволили в певній мірі прогнозувати появу ризикової події і приймати рішення, які знижують рівень ризику і його не задовільні наслідки, або використовувати ситуацію, яка склалась, на свою користь.

Щоб уникнути невизначеності та ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств, успіх яких значного мірою залежить від природно - кліматичних, економічних умов, цінової політики держави, попиту на сільськогосподарську продукцію, неможливо навіть за умови ухвалення найефективніших планів, найоптимальніших рішень [2].

Сутність управління ризиком полягає в забезпеченні оптимального для підприємця співвідношення прибутку (приросту ринкової вартості) та ризику, його прийнятний (допустимий) рівень.

До процесу управління ризиками можна віднести такі принципи (підходи), як:

- ризик пов'язаний насамперед з прийняттям рішень про розміщення й використання матеріальних, сировинних, фінансових, кадрових та інших ресурсів. Розумний розподіл цих ресурсів пов'язаний з одвічною проблемою - конфліктом між необмеженими бажаннями та обмеженими можливостями;

- управління ризиком передбачає використання усіх можливих (допустимих з моральної та правової точок зору) засобів уникнення чи зниження ризику, пов'язаного зі значними (катастрофічними) збитками;

- коли немає можливості уникнути суттєвого ризику, необхідно забезпечити контроль над ним, оптимізацію міри ризику чи максимально можливе зниження обсягів та ймовірності можливих збитків;

- у випадках сприятливих передбачуваних подій доцільне свідоме прийняття чи навіть збільшення міри ризику. А також можна віднести і такі, як:

- недоцільно ризикувати більшим заради меншого;

- недоцільно ризикувати більше, ніж це дозволяють власні засоби (капітал);

- необхідно заздалегідь прорахувати відносно можливі (ймовірні) наслідки ризику.

У світовій практиці існує безліч різних оригінальних шляхів і способів зниження ризиків. Найвідоміші такі: страхування, збір додаткової інформації, диверсифікація, передача ризику, забезпечення якості виготовленої продукції, перевірка партнерів по бізнесу, бізнес-планування, підбір персоналу підприємницької організації, захист комерційної інформації [2].

Страхування підприємництва спрямоване на захист його кінцевих результатів, забезпечення досягнення поставлених цілей і є гарантією від ринкових несподіванок. В умовах ринку особливу актуальність має страхування від комерційних, технічних, правових і політичних ризиків. До страхування вдаються тоді, коли вичерпані усі можливості збереження ризиків в економічно розумних межах, адже страхування передбачає відмову від частини своїх доходів на користь страховика.

Другим, найпоширенішим способом обмеження ризику є диверсифікація, тобто процес розподілу коштів, що інвестуються, між різними об'єктами вкладення, які безпосередньо не зв'язані між собою. У тому разі, якщо в результаті непередбачених подій один вид діяльності буде збитковим, другий - приносить прибуток. Підприємство це врятує від банкрутства і дасть змогу й далі функціонувати.

Розподіл ризику полягає в тому, щоб покласти певну частку відповідальності за ризик на того співучасника реального інвестиційного проекту, який здатний його конт-

ролювати краще від інших. Передача ризику може здійснюватися також шляхом укладення ф'ючерсного контракту.

Лімітування передбачає обмеження проектів (грошових, товарних, кредитних, інвестиційних), спрямованих у зовнішнє (по відношенню до підприємства) середовище. Лімітування застосовується банками при наданні позик, укладенні договору на овердрафт. Підприємства можуть застосовувати цей засіб під час продажу товарів у кредит, при наданні позичок, прийнятті рішень щодо визначення обсягу коштів, що спрямовуються на інвестування [3].

Тому, вважаємо, що для ідеального управління ризиком на підприємстві повинен бути створений спеціальний підрозділ - відділ управління ризиками, який очолював би ризик - менеджер, тобто керівник, який займається виключно проблемами управління ризиком і координує діяльність всіх підрозділів, у плані регулювання ризиками і забезпечення компенсації можливих втрат і збитків. Стратегія управління ризиком може проявлятися по-різному в залежності від направлення діяльності підприємства, його структури управління, традиції і ділової практики країни.

Менеджери аграрних підприємств повинні усвідомлювати, як вони ставляться до ризику. Адже від того, як саме менеджери сприймуть ризик, залежатиме і те, як вони діятимуть. Так, занадто обережні по натурі менеджери можуть взагалі уникати ризикових ситуацій, і їм не вдасться використати всі сприятливі для бізнесу можливості. І навпаки, менеджери, які надто схильні до ризику, можуть не побачити або недооцінити небезпеки, зумовленої тими чи іншими їх діями, і в результаті зазнати значних втрат. Інколи, лише знаючи ставлення менеджера до ризику, можна зрозуміти, чому він діяв так чи інакше у певних конкретних ситуаціях, коли потрібно було приймати рішення.

Менеджери повинні навчитися визначати, вимірювати і контролювати ризик. Такі знання їм необхідні для того, щоб зменшити втрати, пов'язані з наслідками тієї чи іншої несприятливої події. Ефективний менеджмент ризику може допомогти збільшити шанси на те, щоб відбулися певні сприятливі для бізнесу події, уникнути збитків від небажаних подій та скористатися сприятливими для підприємництва можливостями. Вони мають прораховувати всі види ризиків та управляти ними, знати, як зменшити степінь вірогідного ризику до мінімального рівня, як запобігти негативним його наслідкам навіть у випадку найнесприятливіших для підприємства подій. Іншими словами, розсудливі керівники мають визначити практичні шляхи (засоби) запобігання збитків від ризиків, вибирати найефективніші способи дій, які забезпечували б прийнятну міру ризику [5].

Багато питань менеджер з ризику має розв'язувати разом з фінансовим менеджером, маркетологом, менеджером, що відповідає за кадрову роботу, з інженером з техніки безпеки та ін.

Для зменшення ризиків при здійсненні торгових операцій ризик-менеджмент може запропонувати такі кроки:

- проводити регулювання ринкових цін, що дозволить уникнути різких коливань у кризових ситуаціях;
- знижувати операційні ризики за рахунок створення апаратних коштів, що забезпечують розвиток і функціонування біржових технологій;
- управляти ризиками заставних портфелів; вирівнювати ризики в торговій системі між учасниками ринку з різною кредитоспроможністю шляхом визначення співвідношення між кредитними можливостями учасників торгів, розмірами їх біржових внесків у гарантійний фонд і лімітами, встановленими біржею [2].

Використання вищенаведених заходів щодо проведення тільки ризик-менеджменту, не кажучи про дотримання загальноекономічних законів, дозволить набагато ефективніше використовувати можливості ринку похідних фінансових інструментів. А для сільського господарства це відобразиться в постійному фінансовому забезпеченні, що є чи не головною передумовою виходу його із затяжної кризи. Потенці-

ал ринку похідних інструментів надзвичайно високий і нині практично не використаний, тому доцільно вивчати різні сторони ринку похідних інструментів - як теоретично, так і практику світового досвіду й світових фінансових систем.

Оскільки ризик притаманний будь-якому виду діяльності, то процес попередження, запобігання виникненню ризиків повинен зводитись, на нашу думку, до пошуку шляхів мінімізації витрат, вироблення компромісу при прийнятті ризикових рішень, що спрямований на досягнення балансу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами, а також прийняття рішення про те, які дії для цього слід вчинити.

Якщо з якоїсь причини не вдається запобігти виникненню ризику, тоді підприємство може прийняти рішення про розробку системи заходів, пов'язаних з мінімізацією можливих втрат при виникненні ризикових ситуацій. Ці заходи можуть включати зниження обсягів фінансових і господарських операцій, у результаті яких виникає ризик, скорочення ризикового періоду з метою зменшення ймовірності настання негативної події. Суб'єкти господарювання можуть використовувати у своїй діяльності тактику уникнення ризику шляхом відмови від проведення певних фінансових операцій, освоєння нових ринків збуту сільськогосподарської продукції, упровадження нових сортів рослин, купівлі нових порід тварин, нових технічних засобів тощо.

Висновки. Отже, який із методів зниження ризику ми не розглядали б, кожен із них має свою ціну. Цю обставину треба враховувати, оцінюючи раціональність і ефективність конкретних заходів із зниження ризику, необхідно дослідити динаміку ризику та віддачі, порівняти результати з метою і ступенем їх досягнення. Ще однією обставиною є те, що жоден із методів не є універсальним.

Таким чином, пошук ефективних механізмів запобігання виникненню ризиків в аграрних підприємствах слід зводити до пошуку шляхів зменшення непередбачених витрат, що виникають під впливом несприятливих (ризикових) подій і зміцненню фінансової стійкості підприємств. Ці механізми повинні відповідати вимогам ринку і забезпечувати стабільний розвиток на основі своєчасного розпізнання ризику і вибору оптимального способу його запобігання.

Література

1. Гудзь О.Є. Проблеми страхування сільськогосподарських ризиків / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2004.- № 1 – С. 73-74.
2. Куліш Т.В. Ризик і невизначеність у діяльності аграрних підприємств / Т.В. Куліш // Економіка АПК. – 2005.- № 2 – С. 72-75.
3. Кобилянська О.М. Запобігання виникненню ризику у сфері аграрного виробництва О.М. Кобилянська // Економіка АПК. – 2008.- № 7 – С. 51-53.
4. Попрозман Н.В. Методологія економічного ризику в умовах ринку / Н.В. попрозман // Економіка АПК. – 2003.- № 5 – С. 81-85.
5. Хохлов Н.В. Управление риском: [Учебное пособие для вузов] / Н.В. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003 – 239с.

Ящук Е.А. **Организация управления риском и предотвращение его возникновения в сфере аграрного производства**

Аннотация. Проанализирована сущность управления рисками, рассмотрены общие принципы (подходы) к процессу управления рисками и ряд методов устранения возникновения рисков в области аграрного производства. Практика ведения дел показала, что есть необходимость введения в штат предприятий должности – менеджер по риску (риск-менеджер) для квалифицированного оценивания всех видов рисков в процессе управления ресурсами и эффективно снижать или компенсировать их негативные последствия.

Ключевые слова: риск, риск-менеджер, управление риском, методы снижения риска.

Yachouk L.A. **Organization of management a risk and prevention of its origin in the field of agrarian production**

Summary. The essence of risk management, deals with general principles (approach) to the process of risk management and a number of methods of eliminating risks in agricultural production is analyzed. Business practices has shown that there is a need to establish a state enterprises positions

– manager of risk (risk-manager) for a qualified assessment of all types of risks in the process of resources management and effective to reduce or offset their negative effects.

Key words: risk, risk manager, risk management, risk reduction techniques.